

TERRORYZM A WOLNOŚĆ SŁOWA - ROZWAŻANIA PRAWNOMIĘDZYNARODOWE*

Wprowadzenie

Zjawisko terroryzmu stanowi egzemplifikację czynników destruktywnych, które deprecjonują osnowę aksjologiczną oraz normatywną wolność słowa. *Freedom of speech* umożliwia jednostce wszechstronną ekspresję i kreatywność. Powstrzymuje przed powstawaniem „atrapy” wolności słowa, która w rzeczywistości sprowadzałaby się do wywoływania dywersyfikacji społecznych oraz generowania klimatu wzajemnej niechęci. Globalizacja, rozwój naukowo-techniczny sprawia, że nie sposób skonstruować enumeratywnej definicji terroryzmu¹. Dominantą terrorystycznego paradygmatu pozostaje jednak bezwzględna przemoc w formie bezpośredniej lub zakamuflowanej (pośredniej), wywoływanie *chronic fear*.

Sfera publiczna jest przestrzenią wymiany informacji i poglądów, które pomagają diagnozować zjawiska patologiczne. Przeciwdziałanie ideologiom

---

* The article is an elaboration of the arguments and considerations presented in another paper. See S. Kowalska, *Freedom of Speech in the Face of Terrorism – Selected International Law Regulations*, Adam Mickiewicz University Law Review 2018, vol. 8, s. 35-47.

¹ B. Bolechów, *Terroryzm w świecie podwubiegunowym. Przewartościowania i kontynuacje*, Toruń 2002, s. 29-38; B. Hoffman, *Oblicza terroryzmu*, Warszawa 2001, s. 11-42; J. L. Michalus, *Definicja terroryzmu międzynarodowego*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 1993, z. 4, s. 65-75; S. Wojciechowski, *Terroryzm. Analiza pojęcia*, Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego 2009, nr 1, s. 54-60; zob. U. D. Acharya, *War on Terror or Terror Wars: The Problem in Defining Terrorism*, Denver Journal of International Law and Policy 2009, Vol. 37, No. 4, s. 653-679; G. Bruce, *Definition of Terrorism Social and Political Effects*, Journal of Military and Veterans' Health 2013, Vol. 21, No. 2, s. 26-30; A. Conte, *The Nature and Definition of Terrorism*, [w:] tenże, *Human Rights in the Prevention and Punishment of Terrorism. Commonwealth Approaches: The United Kingdom, Canada, Australia and New Zealand*, Heidelberg-Dordrecht-London-New York 2010, s. 7-37; O. Lizardo, *Defining and Theorizing Terrorism: A Global Actor-Centered Approach*, Journal of World-Systems Research 2008, Vol. XIV, No. 2, s. 91-118; A. Schmid, *Terrorism - The Definitional Problem*, Case Western Reserve Journal of International Law 2004, Vol. 36, Iss. 2, s. 375-419.

o negatywnych konotacjach jest tak istotne, iż w art. 20 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych zobowiązano państwa – sygnatariuszy do ustawowego zakazania propagandy wojennej oraz popierania nienawiści na tle narodowym, rasowym lub religijnym. Propagandę, o której mowa w art. 20 ust. 1 można rozpatrywać przez pryzmat klasycznych konfliktów w sferze wewnętrznej lub zewnętrznej². Natomiast propaganda terrorystyczna afirmuje przemoc, terror i nienawiść zarówno w sferze -endo, jak i -egzo. Na początku XXI wieku zjawisko terroryzmu osiąga rozmiary pandemii. Terrorysty coraz częściej przeprowadzają ataki na odległość w formie pozamilitarnej, co implikuje sposób rozumienia „zbrojnej napaści”, „prawa do samoobrony”³ w kontekście art. 51 KNZ⁴, a także określania odpowiedzialności międzynarodowej *non-state actors*⁵. Zmienia się definicja „siły”⁶ w związku z atakami terrorystycznymi w postaci amorficznej. Organizacje terrorystyczne posługując się zglobalizowanymi mediami mogą destabilizować funkcjonowanie państwa oraz organizacji międzynarodowych.

Wolność słowa nie oznacza, że z ochrony prawa korzysta każda wypowiedź. Na „wolnym rynku idei”⁷ nie mogą funkcjonować wypowiedzi o cha-

---

² A. Gliszczyńska-Grabias, *Zakaz propagandy wojennej*, [w:] *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich (Osobistych) i Politycznych. Komentarz*, red. R. Wieruszewski, Warszawa 2012, s. 505, 506.

³ O. Bakircioglu, *The Right to Self-Defence in National and International Law: The Role of the Imminence Requirement*, Indiana International & Comparative Law Review 2009, Vol. 19, No. 1, s. 1-48; T. Gadkowski, *Problematyka samoobrony na tle zakazu użycia siły zbrojnej w prawie międzynarodowym*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2013, z. 3, s. 5-20; J. A. Green, F. Grimal, *The Threat of Force as an Action in Self-Defense Under International Law*, *Vanderbilt Journal of Transnational Law* 2011, Vol. 44, s. 285-329; M. Kowalski, *Prawo do samoobrony jako środek zwalczania terroryzmu międzynarodowego*, Warszawa 2013, s. 13 i nn.

⁴ *Karta Narodów Zjednoczonych podpisana 26 czerwca 1945 roku w San Francisco*, Dz. U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90; Rozważania o prawie do samoobrony (art. 51 KNZ) w kontekście zagrożenia terrorystycznego, zob. J. Barcik, *Koncepcja samoobrony w prawie międzynarodowym w dobie „wojny z terroryzmem”*, *Kwartalnik Prawa Publicznego* 2003, t. 3, nr 1, s. 99-111.

⁵ W. Czapliński, A. Wyrozumka, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2014, s. 605, 745-747.

⁶ Por. P. Łaski, *Uwagi na temat siły i jej stosowania w prawie międzynarodowym*, *Acta Iuris Stetinensis* 2015, nr 12, s. 61-83.

⁷ A. Bodnar, M. Szuleka, *Koncepcja „nadużycia prawa” w Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności a mowa nienawiści*, [w:] *Mowa nienawiści a wolność słowa. Aspekty prawne i społeczne*, red. R. Wieruszewski, M. Wyrzykowski, A. Bodnar, A. Gliszczyńska-Grabias Warszawa 2010, s. 151; Szerzej o koncepcji „free marketplace of ideas”, zob. A. Biłgorajski, *Doktryna „wolnego rynku idei”. Geneza, ewolucja oraz praktyczne zastosowanie*, *Z Dziejów Prawa*

rakterze antysemickim, rasistowskim, ksenofobicznym, nawołujące bądź propagujące przemoc, reżimy totalitarne oraz poglądy leżące u ich podstaw. W art. 19 ust. 3 MPPOiP podkreślono, że realizacja wolności wypowiedzi „pociąga za sobą specjalne obowiązki i specjalną odpowiedzialność” („*this article carries with it special duties and responsibilities*”). Technologie komunikacyjne ułatwiają nagłaśnianie zamachów, werbowanie nowych członków oraz porozumiewanie za pomocą specjalnych kodów. Organizacje terrorystyczne wprowadzają do sieci filmy z egzekucji zakładników przekształcając przemoc w zmedializowaną. Terrorysty dążą do wypełnienia informacji swoją treścią. Przekaz medialny o zamachach terrorystycznych selektywnie ukierunkowuje uwagę odbiorcy.

W sieci informacja może być przechwycona lub zmodyfikowana (fabrykacja danych). Wiele portali i witryn instytucji państwowych nie jest wystarczająco zabezpieczonych na wypadek ataków hakerskich. Ataki cyberterrorystyczne wywołują wiele szkód: kradzież danych osobowych, wyprowadzanie środków z kont bankowych, rozsyłanie wirusów, blokowanie serwisów, systemów alarmowych⁸. Media stanowią źródło wiadomości, ale w rękach terrorystów mogą okazać się narzędziem indoktrynacji, wywoływania dezinformacji.

Terrorystyczny modus operandi a ochrona praw człowieka w kontekście wolności słowa

Obecnie w wielu krajach obserwuje się zaostrzenie nastrojów społecznych. Przeciwdziałanie radykalizmowi należy rozszerzyć na zapobieganie i walkę z mową nienawiści (*hate speech*) w mediach tzw. „radykalizacja online”⁹. Brak konsekwentnych działań może skutkować ekstremizmem oraz rozprzestrzenia-

---

2011, t. 4 (12), s. 111-133; D.E. Ho, F. Schauer, *Testing the Marketplace of Ideas*, New York University Law Review 2015, Vol. 90, No. 4, s. 1160-1227; E. Volokh, *In Defense of the Marketplace of Ideas/Search for Truth as a Theory of Free Speech Protection*, Virginia Law Review 2011, Vol. 97, No. 3, s. 595-601; Por. P. Maggiore, *Viewer Discretion is Advised: Disconnects between the Marketplace of Ideas and Social Media Used to Communicate Information during Emergencies and Public Health Crises*, Michigan Telecommunications and Technology Law Review 2012, Vol. 18, Iss. 2, s. 627-660.

⁸ Szerz. S. Kowalska, *Prawa człowieka a terror i terroryzm*, Kalisz 2008, s. 56 i nn.

⁹ Skarga rozpatrzona przez Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu: *Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete i Index.hu v. Węgry*, 2016 r., nr 22947/13 - mowa nienawiści w sieci, zob. także skargę *Fouad Belkacem v. Belgia*, 2017 r., nr 34367/14.

niem zjadliwych form przemocy. Aktualnie wśród przyczyn radykalizacji wymienia się pogarszającą sytuację ekonomiczną, deficyt pracy, wykluczenie i marginalizację społeczną spowodowaną pochodzeniem, płcią, wiekiem, stanem zdrowia, religią¹⁰. Narastająca fala migracji stanowi kolejne wyzwanie dla państw europejskich¹¹. W wielu krajach zwiększa się liczba ataków na ośrodki dla uchodźców. Eskalują akty terroru motywowane skrajną ideologią, np. prawicową, lewicową, separatystyczną. Wyłania się obawa, iż „osoby o takich poglądach mogą próbować wykorzystać ataki terrorystyczne jako narzędzie do realizacji własnych interesów, w tym traktować je jako mechanizm służący do wspierania lub atakowania imigrantów/uchodźców”¹². Współegzystowanie kultur wymaga zrozumienia, tolerancji oraz empatii. Przekaz medialny powinien być zróżnicowany, tzn. uwzględniać różnych odbiorców także przedstawicieli mniejszości narodowych, etnicznych, religijnych, językowych. Terrorystyki za pomocą zamachów oraz środków masowego przekazu wpływają na formowanie określonych postaw i poglądów. Należy zapobiegać rozprzestrzenianiu idei, które intensyfikują agresywne przesycione nienawiścią zachowania.

Wolność słowa jest uprawnieniem jednostki, które realizowane może sprawić, iż zarówno w sferze wertykalnej, jak i horyzontalnej będzie zachodził proces formowania czynnego zaangażowania. Debata publiczna pozwala na eksplorację i poszukiwanie wspólnych płaszczyzn porozumienia. Niezwykle istotne jest, aby nie dopuszczać do zakamuflowanej bądź jawnej przemocy lub cenzury, gdyż wywiera destrukcyjny wpływ na społecznie wartościowe inicjatywy.

---

¹⁰ *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie zapobiegania radykalizacji postaw prowadzącej do brutalnego ekstremizmu, Bruksela, dnia 14 czerwca 2016 r.*, COM (2016) 379.

¹¹ Zob. A. Potyrała, *Współczesne uchodźstwo. Próby rozwiązania międzynarodowego problemu*, Poznań 2005; tenże, *Organizacja Narodów Zjednoczonych wobec problemu uchodźstwa. Geneza, istota i praktyka aktywności*, Warszawa 2015.

¹² S. Wojciechowski, *Współczesne zagrożenie terroryzmem w Unii Europejskiej*, Biuletyn Instytutu Zachodniego 2016, nr 262, s. 2.

W świetle prawa „wypowiedź” może mieć wymiar nie tylko słowny, ale także pozawerbalny (art. 19 PDPC¹³, art. 19 MPPOiP¹⁴, art. 10 EKPC¹⁵), np. ekspresja artystyczna. Działalność mediów i prasy poprzez wizualizację przekazywanej informacji nie powinna jednak generować ani utwierdzać sztucznych podziałów w społeczeństwie. W 2015 roku na okładce francuskiego tygodnika „Charlie Hebdo” ukazała się karykatura proroka Mahometa, która przez część osób została odebrana jako zniewaga wymierzona w muzułmanów oraz prowokacja w celu wywołania konfliktu nienawiści. Rysownik, autor karykatury Renald Luzier powiedział: „To jest nasza okładka (...), nie taka, jakiej chcieliby od nas terroryści (...). Wcale się nie martwię (...), wierzę w inteligencję ludzi, inteligencję humoru”¹⁶. Artyści swoim wypowiedziom nadają niekiedy charakter karykatury lub satyry. Forma satyryczna powinna być jednak zgodna z zasadami współżycia społecznego oraz mieć uzasadniony społecznie cel - ochronę ważnych i powszechnie akceptowanych wartości¹⁷. Należy podkreślić, iż wolność słowa odznacza się wewnętrzną logiką, która oscyluje wokół istoty praw człowieka a nie afirmowania przemocy.

W art. 4b Konwencji o zapobieganiu przestępstwom i karaniu sprawców przestępstw przeciwko osobom korzystającym z ochrony międzynarodowej, w tym przeciwko dyplomatom¹⁸, uwypuklono znaczenie wymiany informacji w celu skoordynowania działań z zakresu *anti-terrorism*. Od czasu przyjęcia Konwencji zmieniły się technologie informacyjno-komunikacyjne, np. telewizja internetowa, telefonia komórkowa czwartej generacji (4G). Nagłaśnianie

¹³ *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka przyjęta podczas trzeciej sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ w Paryżu dnia 10 grudnia 1948 r.*

¹⁴ *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r.*, Dz. U. z 1977 r., Nr 38, poz. 167.

¹⁵ *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności podpisana w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r.*, Dz. U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284.

¹⁶ *Jest nowy numer "Charlie Hebdo". 3 mln nakładu, 5 wersji językowych, sprzedaż w ponad 20 krajach*, [online] <https://www.newsweek.pl/swiat/nowy-numer-charlie-hebdo-magazyn-mahometa-na-okladce/qmfhbl8> [dostęp: 01.11.2018].

¹⁷ J. Sobczak, *Prawo do wizerunku, prywatności i godności wobec wolności słowa*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K: Politologia 2008, Vol. XV, No. 1, s. 81.

¹⁸ *Konwencja o zapobieganiu przestępstwom i karaniu sprawców przestępstw przeciwko osobom korzystającym z ochrony międzynarodowej w tym przeciwko dyplomatom sporządzona w Nowym Jorku dnia 14 grudnia 1973 r.*, Dz. U. z 1983 r., Nr 37, poz. 168; W późniejszych aktach prawa międzynarodowego również podkreśla się rolę skoordynowanych działań, transgranicznej wymiany informacji o zagrożeniach oraz zintensyfikowania współpracy między państwami w zakresie antyterroryzmu.

ataków terrorystycznych w mediach powoduje psychologiczną reakcję łańcuchową – ludzie zaczynają popadać w strach, co może odbierać zdolność konstruktywnego działania oraz podejmowania decyzji, a z drugiej strony skrajnie podwyższać w świadomości ryzyko wystąpienia czynów przestępczych. W rezultacie może nastąpić uśpienie czujności w sytuacji pojawienia się rzeczywistych symptomów wskazujących na zamach terrorystyczny.

Organy władzy publicznej nie powinny lekceważyć sygnałów o planowanych atakach. W tej materii szczególne znaczenie nabierają dwa komponenty wolności słowa: wolność przekazywania oraz otrzymywania wiadomości¹⁹. Na podstawie analizy zasady, iż państwo odpowiada za osoby będące pod jurysdykcją²⁰ można wyciągnąć wniosek, iż organy władzy publicznej powinny wdrażać odpowiednie środki (*appropriate measures*) nie tylko na wypadek niebezpieczeństw, o których posiadają wiedzę, ale perspektywicznie przygotować społeczeństwo na zagrożenia, które mogą pojawić się jako konsekwencja możliwej do przewidzenia działalności człowieka. Taktyka i instrumentalium terrorystyczne jest nieustannie modernizowane. Terrorysty w celu realizacji *main target* posługują się różnymi środkami - samochodami, wagonami metra i kolei, samolotami. Zamachy coraz częściej przybierają formę wirtualną (cyberterrorizm)²¹. Atak w formie sabotażu w sieci może wywołać dysfunkcjonalność newralgicznych struktur państwa, systemów łączności i zdalnego sterowania, np. elektrowni atomowych, szpitali, lotnisk.

Do niezwykle ekspansywnych należy bioterroryzm. Transgraniczność, szybka replikacja, rozprzestrzenianie oraz trudności w zdiagnozowaniu mogą

---

¹⁹ Szerzej o komponentach „freedom of expression” na gruncie strasburskim, zob. M. Macovei, *Freedom of Expression. A Guide to the Implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights*, Council of Europe, Strasbourg 2004, s. 8 i nn.

²⁰ M. Fitzmaurice, *Contemporary Issues in International Environmental Law*, Cheltenham-Northampton 2009, s. 202.

²¹ T. R. Aleksandrowicz, *Bezpieczeństwo w cyberprzestrzeni ze stanowiska prawa międzynarodowego*, Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego 2016, nr 15 (8), s. 15-16; P. W. Brunst, *Terrorism and the Internet: New Threats Posed by Cyberterrorism and Terrorist Use of the Internet*, [w:] *A War on Terror? The European Stance on a New Threat, Changing Laws and Human Rights Implications*, red. M. Wade, A. Maljevic, New York 2010, s. 51-78; M. Grzelak, K. Liedel, *Bezpieczeństwo w cyberprzestrzeni. Zagrożenia i wyzwania dla Polski – zarys problemu*, Bezpieczeństwo Narodowe 2012, nr 22, s. 125-139; J. Wasilewski, *Zarys definicyjny cyberprzestrzeni*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2013, nr 9 (5), s. 225-234; G. Weimann, *Cyberterrorism: The Sum of All Fears?*, *Studies in Conflict & Terrorism* 2005, Vol. 28, Iss. 2, s. 129-149.

w krótkim czasie spowodować dużą liczbę ofiar. Patogeny mogą zostać wykorzystane do zatrucia żywności, pasz dla zwierząt, ujęć wody, skażenia gleby i powietrza. Naukowcy ostrzegają, iż terrorysta, który wejdzie w posiadanie materiału genetycznego może we własnym zakresie stworzyć szereg wirusów, np. ospy (*Varicella*), Ebola (*Zaire Ebolavirus*). Wśród możliwych do skonstruowania w laboratorium wymienia się także wirusa HIV (*Human Immunodeficiency Virus*)²². Ponadto istnieje obawa tworzenia wirusów artefaktów, które wcześniej nie występowały w środowisku naturalnym lub modyfikowania już istniejących w celu zwiększania zjadliwości oraz siły rażenia. Nadawanie bioinżynierii „podwójnego” zastosowania przyczyniło się do wykrystalizowania pojęcia terroryzmu genetycznego. Zagrożenie zwiększa „biological arms race”²³ między krajami, państwami – sponsorami oraz aktorami pozapaństwowymi, które odznaczają się coraz większą możliwością wywierania nacisku na społeczność międzynarodową. Renomowane wydawnictwa decydują się na nieudostępnianie procedur badawczych, które mogłyby zostać wykorzystane do celów niezwiązanych z etosem naukowym, np. syntezy fragmentów DNA do wyprodukowania groźnych wirusów lub ich mutacji. Należy wskazać, że w tym kontekście „autocenzura” nie ma na celu ograniczania wolności słowa czy ogłaszania wyników badań naukowych, lecz ochronę jednostek przed pozyskiwaniem danych w celach przestępczych. Rozpatrując definicje i typologie terroryzmu nie można poprzestawać tylko na zapoznaniu się ze skutkami zamachu terrorystycznego. Istotna jest umiejętność spojrzenia na konkretny zamach z szerszej perspektywy. Kwalifikacja czynu powinna polegać na wielopłaszczyznowym przeanalizowaniu sytuacji, uwarunkowań *sensu largo* oraz przeobrażeń terrorystycznego paradygmatu.

Niebezpieczeństwo związane jest także z tzw. atakami mieszanymi (*Blended Attack*), w których dochodzi do skumulowania „tradycyjnego” terroryzmu z nowoczesnymi technologiami na przykład ładunkami wybuchowymi w połączeniu z rozproszonymi patogenami lub substancjami chemicznymi i radiologicznymi (terrorism chemical/radiological). Skażenie materiałem promienio-

---

²² M. Gałuszka, *Terroryzm i biotechnologia ryzyka a przyszłość gatunku ludzkiego*, [w:] *Oblicza współczesnego terroryzmu*, red. K. Kowalczyk, W. Wróblewski, Toruń 2006, s. 159.

²³ M. Binczycka-Anholcer, A. Imiołek, *Bioterroryzm jako jedna z form współczesnego terroryzmu*, *Hygeia Public Health* 2011, nr 46 (3), s. 326.

twórczym może nastąpić w sposób aktywny (np. eksplozja) lub w formie aerozolu. Izotopy promieniotwórcze są stosunkowo łatwe do zdobycia, np. w placówkach służby zdrowia, zakładach przemysłowych, fabrykach chemicznych. Do nierozszczepianych materiałów radioaktywnych należy cez-137, który jest wykorzystywany w radiografii, do produkcji szkła, ceramiki, fotokomórek, etc. Zachorowalność na nowotwory może wystąpić nawet po trzydziestu latach od absorpcji przez organizm. Pojemnik z cezem (*caesium*) odnaleziono na przykład na terenie parku w Moskwie²⁴. Ekolodzy apelują o monitoring odpadów przemysłowych, substancji toksycznych, składowania śmieci. Proliferacja broni masowego rażenia wymaga skoordynowanej współpracy transgranicznej. Na jednym ze składowisk w Afryce Południowej ujawniono kradzież 130 beczek zawierających odpady wzbogaconego uranu²⁵. Występuje zagrożenie czarnorynkowego nabywania uranu U-235 lub plutonu Pu-239 do konstruowania „brudnych bomb” (*Dirty Bomb/Radiological Dispersal Device - RDD*²⁶). Na świecie działają organizacje przestępcze zajmujące się przemytem materiałów nuklearnych z terenów byłego ZSRR. Brak odpowiednich zabezpieczeń budynków wojskowych, instytutów badawczych oraz zakładów przemysłowych, w których gromadzono, przechowywano lub wytwarzano materiały rozszczepialne podwyższa ryzyko kradzieży materiałów nuklearnych. Jako unacznienie można podać, iż 73 kg wysoko wzbogaconego uranu na terenie Instytutu Kurczatowa (Курчатовский Институт)²⁷ znajdowało się w metalowych szafkach typu szkolnego, których jedynym „zabezpieczeniem” był łańcuch²⁸. Z kolei w kompleksie Czelabińsk-65 (Челябинск-65), pluton umieszczono

²⁴ J. M. Deutch, *Zagrożenie nuklearne*, [w:], *Superterroryzm biologiczny, chemiczny i nuklearny. Ataki chemiczne. Bronie bioterrorystów. Zagrożenie nuklearne. Dokumenty*, red. Y. Alexander, M. Hoenig, Warszawa 2001, s. 82-83.

²⁵ Tamże, s. 79.

²⁶ Por. A. Durakovic, *Medical Effects of a Transuranic "Dirty Bomb"*, *Military Medicine* 2017, Vol. 182, Iss. 3-4, s. 1591-1595; J. Magill, D. Hamilton, K. Lützenkirchen, M. Tufan, G. Tamborini, W. Wagner, V. Berthou, A. Zweidorf, *Consequences of a Radiological Dispersal Event with Nuclear and Radioactive Sources*, *Science and Global Security* 2007, Vol. 15, Iss. 2, s. 107-132.

²⁷ Obecnie: Narodowe Centrum Badawcze „Instytut Kurczatowa” z siedzibą w Moskwie. Instytut został założony przez radzieckiego fizyka Igora Wasiljewicza Kurczatowa (Игорь Васильевич Курчагов) w 1943 roku. Kurczatow prowadził badania nad ferroelektrycznością, fizyką plazmy, energią jądrową. Pierwszą eksplozję radzieckiej bomby atomowej PDC-1 (RDS-1, Pierwaja Molnia – Pierwsza Błyskawica) przeprowadzono 29 sierpnia 1949 r.

²⁸ M. K. Janiak, E. Lisiak, M. Bilski, *Zagrożenia terroryzmem radiologicznym i nuklearnym*, *Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego* 2002, t. 65, s. 58.

w magazynie z oknami, do którego dostępu „strzegła” jedynie kłódka²⁹. Wzrasta niebezpieczeństwo przeprowadzania ataków na elektrownie jądrowe w celu zdobycia materiałów radioaktywnych lub wywołania katastrofy ekologicznej. Nasuwa się wniosek, iż współczesny terroryzm stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa społeczeństwa jak i środowiska naturalnego. Należy wzmocnić infrastrukturę krytyczną, skorelować system rezerw strategicznych z systemami operacyjnymi³⁰, a także zapewniać zharmonizowane przepisy materialnoprawne i proceduralne.

Strategia antyterrorystyczna wymaga rozwiązań międzyresortowych, co wskazuje na rolę sprawnej komunikacji oraz przepływu informacji. Organy władzy publicznej powinny prowadzić dialog z obywatelami w celu identyfikacji i definiowania dobra wspólnego, którym w obliczu zagrożenia terrorystycznego jest bezpieczeństwo. Należy dostrzegać aspekt bezpieczeństwa cyfrowego, ponieważ atak cyberterroryzmu może mieć skutki także w świecie rzeczywistym. Przestrzeń medialna nie powinna być reżyserowana i określana przez terrorystów. Media powinny powstrzymać się od dyspersji informacyjnej, aby nie stać się instrumentem w rękach terrorystów do rozsiewania bardaku, wiadomości apokryficznych czy postów typu „troll”.

Terrorysty dążą do sparaliżowania wolności słowa w zakresie przekazywania i udostępniania informacji o zagrożeniach. Nie można jednak arbitralnie ograniczać lub uniemożliwiać dostępu do informacji publicznej³¹. Otrzymując decyzję negatywną jednostce przysługuje prawo do efektywnego środka odwoławczego (*right to an effective remedy*). W działaniach antyterrorystycznych punktem odniesienia powinna być ludzka godność³². Kierowanie się *dignitas*

---

²⁹ Tamże.

³⁰ Definicja legalna „infrastruktury krytycznej”: art. 3 pkt. 2 *Ustawy z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym*, Dz. U. z 2007 r., nr 89, poz. 590 z późn. zm.; natomiast w art. 3 pkt. 2a pojęcie „europejska infrastruktura krytyczna”; zob. załącznik do *Uchwały Nr 67 Rady Ministrów z dnia 9 kwietnia 2013 r. w sprawie przyjęcia „Strategii rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022”*, M.P. z 2013 r., poz. 377.

³¹ *Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej*, Dz. U. z 2001, Nr 112, poz. 1198 z późn. zm.

³² M. Urbańczyk, *Od godności dobrze urodzonych po egalitarne szlachectwo dla wszystkich. Szkice ze studiów nad ideą godności człowieka*, Czasopismo Prawno-Historyczne 2014, t. LXVI, z. 2, s. 183; zob. także tenże, *Liberalna doktryna wolności słowa a swoboda wypowiedzi historycznej*, Poznań 2009.

skania do werbalizowania strategii antyterrorystycznej z uwzględnieniem aksjologii wolności słowa. Opinie krytyczne mogą stanowić bodziec do przeorganizowania pewnych sfer życia publicznego, zreformowania przepisów. Z kolei fałszywe, obraźliwe czy sfabrykowane informacje mogą naruszyć swobodę wypowiedzi. Substancjalność i esencja wolności słowa jest wskazówką do określania formy i treści wypowiedzi oraz komunikatów przekazywanych przez funkcjonariuszy w związku z zamachami terrorystycznymi.

Według standardów strasburskich korzystanie z wolności słowa nie powinno wiązać się z arbitralną i nieproporcjonalną ingerencją w prawa jednostki. Tabloidy nierzadko wyszukują i przekazują informacje, które tworzą otoczkę przesiąkniętą przemocą. Informacja dotycząca terroryzmu wypełnia quasi – „kryteria”, co sprawia iż w tym kontekście implementacja wolności wypowiedzi może napotykać trudności. Narracja informacyjna może zjednoczyć w celu skuteczniana profilaktyki i prewencji lub włączyć w działania w oparciu o manipulację psychologiczno-emocjonalną oraz perswazję propagującą postawy, które w rzeczywistości stanowią zaprzeczenie aksjologii wolności słowa.

Według art. 10 ust. 2 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka korzystanie z swobody wypowiedzi może podlegać „wymogom formalnym, warunkom, ograniczeniom i sankcjom, jakie są przewidziane przez ustawę i niezbędne w społeczeństwie demokratycznym w interesie bezpieczeństwa państwowego, integralności terytorialnej lub bezpieczeństwa publicznego ze względu na konieczność zapobieżenia zakłóceniu porządku lub przestępstwu, z uwagi na ochronę zdrowia i moralności, ochronę dobrego imienia i praw innych osób oraz ze względu na zapobieżenie ujawnieniu informacji poufnych lub na zagwarantowanie powagi i bezstronności władzy sądowej”³³. Ograniczenia swobody wypowiedzi powinny posiadać podstawy prawne oraz być zgodne z *rule of law*. Należy wypośrodkować ogólny interes społeczny z prawami fundamentalnymi jednostki³⁴. Pojęcie „bezpieczeństwo państwowe” czy „bezpieczeństwo publiczne” narażone jest na wykładnię ekstensywną. W celu racjonalizacji klauzul limitacyjnych należy odwołać się do rdzenia *the*

³³ Szerz. I. C. Kamiński, *Ograniczenia swobody wypowiedzi dopuszczalne w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Analiza krytyczna*, Warszawa 2010, s. 21 i nn.

³⁴ A. Redelbach, *Wolność słowa w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 2000, z. 3, s. 19-21.

human rights oraz przeciwdziałać asymetrii między prawem a praktyką. Przyjmuje się, iż „jest oczywiste, że jako prawo człowieka wolność słowa nie może być wartością absolutną, tzn. dopuszczającą w każdych warunkach prawo powiedzenia czegokolwiek komukolwiek, bez względu na możliwe do przewidzenia skutki takiego zachowania. Gdyby uznać ją za taką właśnie wartość, wówczas przestanie być ona instrumentem ochrony innych praw człowieka, a stanie się narzędziem ich naruszania”³⁵. Skoro dzięki wolności słowa można dążyć do prawdy³⁶, w kontekście niniejszych rozważań może wspomóc ukazywanie rzeczywistych motywacji terrorystów. Realizowanie wolności słowa w duchu praw człowieka pomaga w rekonstruowaniu i dekodowaniu znaczeń w celu efektywniejszej oraz skuteczniejszej ochrony przed patologicznymi zjawiskami społecznymi.

Rozwój nauki i techniki sprawia, że wyłania się coraz więcej dylematów na tle ochrony prawa do prywatności. W strategii „Sprawne Państwo 2020” napisano: „W rzeczywistości cyfrowej stajemy przed potrzebą redefinicji całego procesu związanego z wymiarem sprawiedliwości – tego, co państwo może robić w sieci, aby przeciwdziałać przestępstwom, a czego robić nie powinno, aby nie zagrozić indywidualnym wolnościom. Poczucie bezpieczeństwa traktować należy jako wartość bezwzględną (...). Sprawne państwo to sprawne i skuteczne realizowanie tradycyjnych funkcji państwa ze współczesną nową wartością dodaną w postaci technologii cyfrowych”³⁷. Internet jest ekspansywnym i prężnie rozwijającym się źródłem informacji. Należy zatem precyzyjnie określić podstawy prawne, kompetencje oraz limitacje czynności służb specjalnych.

Europejski Trybunał Praw Człowieka w skardze Centrum för Rättvisa przeciwko Szwecji³⁸ rozważał kwestię wywiadu elektromagnetycznego (*Signals Intelligence* - SIGINT). Szwedzka fundacja działająca na rzecz praw i wolności człowieka podniosła, że informacje, które przekazuje i otrzymuje za pomocą telefonów oraz mobilnej sieci szerokopasmowej mogą być przechwycone przez organy władzy publicznej. Rozpoznanie elektromagnetyczne zostało uregulo-

---

³⁵ W. Waclawczyk, *Swoboda wypowiedzi jako prawo człowieka*, [w:] *Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy*, red. L. Koba, W. Waclawczyk, Warszawa 2009, s. 258.

³⁶ Tamże, s. 247, 258.

³⁷ Załącznik do uchwały Nr 17 Rady Ministrów z dnia 12 lutego 2013 r. w sprawie przyjęcia strategii „Sprawne Państwo 2020”, M.P. z 2013 r., poz. 136, s. 6.

³⁸ Skarga *Centrum för Rättvisa v. Szwecja*, 2018 r., nr 35252/08.

wane w szwedzkiej ustawie, która określiła dopuszczalny czas stosowania SIGINT. Powyższy akt prawny przewidywał możliwość aplikowania SIGINT do sygnałów elektromagnetycznych generowanych transgranicznie, a nie na terenie kraju. W rezultacie zostały zapewnione odpowiednie przepisy materialne i proceduralne. Europejski Trybunał Praw Człowieka w orzeczeniu z dnia 19 czerwca 2018 roku nie stwierdził naruszenia art. 8 EKPC (prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego).

Z kolei w innej skardze organizacja pozarządowa otrzymała negatywną decyzję od agencji wywiadowczej BIA (*Bezbednosno-informativna agencija*) w sprawie udzielenia informacji o osobach objętych elektroniczną inwigilacją w Serbii. Skarżącym jako powód odmowy podano ochronę danych osobowych. Europejski Trybunał Praw Człowieka wskazał, iż decyzja była nieuzasadniona, ponieważ informacje te są istotne dla debaty publicznej³⁹. W celu ochrony mieszkańców przed zamachem terrorystycznym może zostać podjęta decyzja o ingerencji w prawa i wolności. Należy jednak podkreślić, iż wdrażanie czynności profilaktycznych i prewencyjnych nie oznacza przyzwolenia na arbitralną inwigilację. Działania, które wiążą się z ingerencją w sferę prywatną powinny być proporcjonalne⁴⁰.

W przypadku przestępczości terrorystycznej dopuszcza się niekiedy węższy zakres znaczeniowy „uzasadnionego podejrzenia” (*reasonable suspicion*). Należy jednak wskazać, że „uzasadnione podejrzenie” powinno być rozpatrywane w sposób obiektywny, zindywidualizowany, adekwatnie do okoliczności, a nie wyrastać na uprzedzeniach czy stereotypach. W skardze Savriddin Dzhanobiddinovich Dzhurayev⁴¹ skarżący uciekł z Tadżykistanu do Rosji z powodu prześladowań i przypisywania współpracy z organizacją paraterrorystyczną. Władze Tadżykistanu wystąpiły o ekspulsję. W Rosji zarządzono deportację. Skarżący został porwany i uprowadzony. W Tadżykistanie był maltretowany. Torturami wymuszano przyznanie do czynów, których mężczyzna nie popełnił, a za które został skazany na dwadzieścia sześć lat więzienia. Europejski Try-

---

³⁹ Skarga *Youth Initiative for Human Rights v. Serbia*, 2013 r., nr 48135/06; zob. skargę *Delfi AS v. Estonia*, 2015 r., nr 64569/09.

⁴⁰ Szerzej o *principle of proportionality* w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, zob. S. Kowalska, *W poszukiwaniu ochrony przed bezprawnością i arbitralnością – strasburskie standardy praw człowieka*, Poznań 2014, s. 5 i nn.

⁴¹ Skarga *Savriddin Dzhanobiddinovich Dzhurayev v. Rosja*, 2013 r., nr 71386/10.

bunał Praw Człowieka orzekł naruszenie art. 3 EKPC (zakaz tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania).

Terroryzm jest zjawiskiem niezwykle dynamicznym i złożonym. Postuluje się o zweryfikowanie koncepcji obowiązków negatywnych i pozytywnych państwa. *Status negativus* oznacza, że państwo powinno powstrzymać się od bezzasadnych i arbitralnych ingerencji w sferę praw i wolności. Natomiast *status positivus* – uwypukla znaczenie podejmowania działań, które wychodzą poza indywidualne możliwości jednostki. Strategia antyterrorystyczna powinna być nieustannie weryfikowana w oparciu o szybką, rzetelną wymianę informacji oraz współpracę transgraniczną z odpowiednimi organami i służbami⁴². Posługując się określeniem „bezpieczeństwo państwa” nie powinno się podejmować decyzji o wydaleniu do kraju, w którym występuje rzeczywiste zagrożenie dla życia lub zdrowia.

W skardze J.K. i inni przeciwko Szwecji⁴³ skarżący Irakijczycy uważani byli za kolaborantów, ponieważ w Iraku prowadzili firmę współpracującą z armią amerykańską. Rodzinie grozili członkowie Al-Kaidy. Groźby były realne, gdyż córka jednego ze skarżących zmarła, wkrótce po tym jak samochód, w którym podróżowała, został ostrzelany przez bojowników. Skarżący wystąpili z wnioskiem o azyl w Szwecji, który został rozpatrzony negatywnie. Europejski Trybunał Praw Człowieka orzekł, iż wydalenie oznaczałoby naruszenie praw podstawowych oraz naraziłoby skarżących na niehumanitarnie poniżające traktowanie, o którym jest mowa w art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka⁴⁴.

Z kolei w skardze Igor Portu Juanenea i Martin Sarasola Yarzabal⁴⁵ dwóch obywateli Hiszpanii zostało zatrzymanych w związku z podejrzeniem podłożenia bomby na lotnisku w Madrycie. Skarżący zostali pozbawieni wolności bez decyzji odpowiedniego organu państwowego. W okresie detencji doznali poważnych obrażeń. Środki przymusu były niewspółmierne do zaistniałego zagrożenia ani nie miały na celu osłabienia oporu podczas zatrzymania, ponieważ

---

⁴² Zob. *Ustawę z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych*, Dz. U. 2016 r., poz. 904 z późn. zm.

⁴³ Skarga J. K. i inni v. Szwecja, 2016 r., nr 59166/12; por. skargę H i B. v. Wielka Brytania, 2013 r., nr 70073/10, 44539/11; *Máté Szabó i Beatrix Vissy v. Węgry*, 2016 r., nr 37138/14.

⁴⁴ Szerz. S. Kowalska, *W poszukiwaniu ochrony przed bezprawnością i arbitralnością ...*, s. 38-46.

⁴⁵ Skarga Igor Portu Juanenea i Martin Sarasola Yarzabal v. Hiszpania, 2018 r., nr 1653/13; zob. także skargę *Haroon Aswat v. Wielka Brytania*, 2013 r., nr 17299/12.

utrzymywano je w ciągu następných dni. Trybunał strasburski w orzeczeniu z dnia 13 lutego 2018 roku stwierdził naruszenie art. 3 EKPC. Działania rozpoznawczo-operacyjne nie powinny przekraczać granicy wynikającej z analizowanej normy konwencyjnej. Należy pamiętać, iż jednym z głównych celów terrorystów jest spowodowanie wprowadzenia przez państwo demokratyczne zbyt restrykcyjnych ograniczeń praw i wolności, a w działaniach profilaktyczno-prewencyjnych uruchomienia fatora arbitralności. Prowadząc profilaktykę i prewencję terroryzmu należy dokładać starań, aby prawa człowieka były rozumiane w sposób obiektywny, ponieważ powinny stanowić ochronę dla mieszkańców, a nie „parasol ochronny” dla tych, którzy odbierają je innym.

Konkluzje

Manipulacja strachem wywołuje zakłócenia w odbiorze, przekazie oraz przepływie informacji. Indoktrynacja terrorystyczna jest prowadzona w sposób skomasowany. Terrorysty sięgają po dyspersję informacyjną, aby wywołać jak największą psychozę, niekontrolowane reakcje i chaos. W celu zdeintegrowania opinii publicznej i zdyskredytowania państwa, terrorysty posługują się infrastrukturą informacyjną – mediami tradycyjnymi jak i elektronicznymi. Brutalna i podstępna propaganda uderza w istotę wolności słowa. Terrorysty dążą do deprecjacji prawa, państwa i praw człowieka, a za pomocą mediów do manipulacji, wygenerowania określonego *state of mind* w społeczeństwie oraz pozbawienia informacji atrybutu pluralizmu. Zagwarantowanie wielości idei i poglądów warunkuje rozwój społeczeństwa demokratycznego. Korzystanie w sposób obiektywny z wolności słowa jest ochroną przed pułapką ideologiczną zastawianą przez terrorystów. Dyskurs publiczny zapobiega kreowaniu zmultiplikowanego obrazu oraz pseudorzeczywistości. Wolność słowa powinna być faktycznie realizowanym uprawnieniem jednostki, a nie „dekoracją” społeczeństwa obywatelskiego.

Eskalacja aktów terroryzmu skłania do zrewidowania koncepcji obowiązków negatywnych i pozytywnych państwa w celu podnoszenia skuteczności działań z zakresu *anti-terrorism*. Należy zapobiegać przejawom wskazującym na próby zastąpienia esencji praw człowieka – rdzeniem niezgody, dyskryminacji, arbitralności. Wolne media są niezbędnym czynnikiem progresu demokracji. Należy jednak zważać, aby nie ulegać narracji niezgodnej z *freedom of*

speech, gdyż wówczas zamiast rzetelnej informacji może pojawić się antyinformacja ukierunkowana przez terrorystów zgodnie z ich ideologią. Odczytywanie klauzul limitacyjnych powinno przeprowadzać się w perspektywie jednostki, a nie technicznych i ekonomicznych aspektów globalizacji. Prawa człowieka stanowią kompas prowadzący ku wartościom uniwersalnym, które jednoczą ludzi neutralizując bierność. Natomiast w działaniach legislacyjnych podbudzają do stanowienia perspektywicznych regulacji w celu ochrony praw człowieka zarówno w stanie stabilizacji, jak i w obliczu wystąpienia zagrożenia.

BIBLIOGRAFIA

Akty prawne, dokumenty

Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie zapobiegania radykalizacji postaw prowadzącej do brutalnego ekstremizmu, Bruksela, dnia 14 czerwca 2016 r., COM (2016) 379.

Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności podpisana w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., Dz. U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284.

Konwencja o zapobieganiu przestępstwom i karaniu sprawców przestępstw przeciwko osobom korzystającym z ochrony międzynarodowej w tym przeciwko dyplomatom sporządzona w Nowym Jorku dnia 14 grudnia 1973 r., Dz. U. z 1983 r., Nr 37, poz. 168.

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., Dz. U. z 1977 r., Nr 38, poz. 167.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka przyjęta podczas trzeciej sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ w Paryżu dnia 10 grudnia 1948 r.

Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej, Dz. U. z 2001, Nr 112, poz. 1198 z późn. zm.

Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, Dz. U. z 2007 r., nr 89, poz. 590 z późn. zm.

Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych, Dz. U. 2016 r., poz. 904 z późn. zm.

Załącznik do uchwały Nr 17 Rady Ministrów z dnia 12 lutego 2013 r. w sprawie przyjęcia strategii „Sprawne Państwo 2020”, M.P. z 2013 r., poz. 136.

Załącznik do uchwały Nr 67 Rady Ministrów z dnia 9 kwietnia 2013 r. w sprawie przyjęcia „Strategii rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022”, M.P. z 2013 r., poz. 377.

Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu – wybór

Haroon Aswat v. Wielka Brytania, 2013 r., nr 17299/12.

H i B. v. Wielka Brytania, 2013 r., nr 70073/10, 44539/11.

Savriddin Dzhanoibiddinovich Dzhurayev v. Rosja, 2013 r., nr 71386/10.

Youth Initiative for Human Rights v. Serbia, 2013 r., nr 48135/06.

Delfi AS v. Estonia, 2015 r., nr 64569/09.

J.K. i inni v. Szwecja, 2016 r., nr 59166/12.

Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete i Index.hu v. Węgry, 2016 r., nr 22947/13.

Máté Szabó i Beatrix Vissy v. Węgry, 2016 r., nr 37138/14.

Fouad Belkacem v. Belgia, 2017 r., nr 34367/14.

Centrum för Rättvisa v. Szwecja, 2018 r., nr 35252/08.

Igor Portu Juanenea i Martin Sarasola Yarzabal v. Hiszpania, 2018 r., nr 1653/13.

Publikacje

Acharya U. D., *War on Terror or Terror Wars: The Problem in Defining Terrorism*, Denver Journal of International Law and Policy 2009, Vol. 37, No. 4.

Aleksandrowicz T. R., *Bezpieczeństwo w cyberprzestrzeni ze stanowiska prawa międzynarodowego*, Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego 2016, nr 15 (8).

Bakircioglu O., *The Right to Self-Defence in National and International Law: The Role of the Imminence Requirement*, Indiana International & Comparative Law Review 2009, Vol. 19, No. 1.

Barcik J., *Koncepcja samoobrony w prawie międzynarodowym w dobie „wojny z terroryzmem”*, Kwartalnik Prawa Publicznego 2003, t. 3, nr 1.

Biłgorajski A., *Doktryna „wolnego rynku idei”. Geneza, ewolucja oraz praktyczne zastosowanie*, Z Dziejów Prawa 2011, t. 4 (12).

Binczycka-Anholcer M., Imiołek A., *Bioterroryzm jako jedna z form współczesnego terroryzmu*, Hygeia Public Health 2011, nr 46 (3).

Bolechów B., *Terroryzm w świecie podwubiegunowym. Przewartościowania i kontynuacje*, Toruń 2002.

Bodnar A., Szuleka M., *Koncepcja „nadużycia prawa” w Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności a mowa nienawiści*, [w:] *Mowa nienawiści a wolność słowa. Aspekty prawne i społeczne*, red. R. Wieruszewski, M. Wyrykowski, A. Bodnar, A. Gliszczyńska-Grabias, Warszawa 2010.

Bruce G., *Definition of Terrorism Social and Political Effects*, Journal of Military and Veterans' Health 2013, Vol. 21, No. 2.

Brunst P. W., *Terrorism and the Internet: New Threats Posed by Cyberterrorism and Terrorist Use of the Internet*, [w:] *A War on Terror? The European Stance on a New Threat, Changing Laws and Human Rights Implications*, red. M. Wade, A. Maljevic, New York 2010.

Conte A., *The Nature and Definition of Terrorism*, [w:] *Human Rights in the Prevention and Punishment of Terrorism. Commonwealth Approaches: The United Kingdom, Canada, Australia and New Zealand*, red. A. Conte, Heidelberg-Dordrecht-London-New York 2010.

Czapliński W., Wyrozumska A., *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2014.

Deutch J. M., *Zagrożenie nuklearne*, [w:] *Superterroryzm biologiczny, chemiczny i nuklearny. Ataki chemiczne. Bronie bioterrorystów. Zagrożenie nuklearne. Dokumenty*, red. Y. Alexander, M. Hoenig, Warszawa 2001.

Durakovic A., *Medical Effects of a Transuranic "Dirty Bomb"*, *Military Medicine* 2017, Vol. 182, Iss. 3-4.

Fitzmaurice M., *Contemporary Issues in International Environmental Law*, Cheltenham - Northampton, 2009.

Gadkowski T., *Problematyka samoobrony na tle zakazu użycia siły zbrojnej w prawie międzynarodowym*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2013, z. 3.

Gałuszka M., *Terroryzm i biotechnologia ryzyka a przyszłość gatunku ludzkiego*, [w:] *Oblicza współczesnego terroryzmu*, red. K. Kowalczyk, W. Wróblewski, Toruń 2006.

Gliszczyńska-Grabias A., *Zakaz propagandy wojennej*, [w:], *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich (Osobistych) i Politycznych. Komentarz*, red. R. Wieruszewski, Warszawa 2012.

Green J.A., Grimal F., *The Threat of Force as an Action in Self-Defense Under International Law*, *Vanderbilt Journal of Transnational Law* 2011, Vol. 44.

Grzelak M., Liedel K., *Bezpieczeństwo w cyberprzestrzeni. Zagrożenia i wyzwania dla Polski – zarys problemu*, *Bezpieczeństwo Narodowe* 2012, nr 22.

Ho D. E., Schauer F., *Testing the Marketplace of Ideas*, *New York University Law Review* 2015, Vol. 90, No. 4.

Hoffman B., *Oblicza terroryzmu*, Warszawa 2001.

Janiak M. K., Lisiak E., Bilski M., *Zagrożenia terroryzmem radiologicznym i nuklearnym*, *Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego* 2002, t. 65.

Jest nowy numer "Charlie Hebdo". 3 mln nakładu, 5 wersji językowych, sprzedaż w ponad 20 krajach, [online] <https://www.newsweek.pl/swiat/nowy-numer-charlie-hebdo-magazyn-ma-mahometa-na-okladce/qmfhbl8> [dostęp: 01.11.2018].

Kamiński I. C., *Ograniczenia swobody wypowiedzi dopuszczalne w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Analiza krytyczna*, Warszawa 2010.

Kowalska S., *Freedom of Speech in the Face of Terrorism - Selected International Law Regulations*, *Adam Mickiewicz University Law Review* 2018, vol. 8.

Kowalska S., *Prawa człowieka a terror i terroryzm*, Kalisz 2008.

Kowalska S., *W poszukiwaniu ochrony przed bezprawnością i arbitralnością – strasburskie standardy praw człowieka*, Poznań 2014.

Kowalski M., *Prawo do samoobrony jako środek zwalczania terroryzmu międzynarodowego*, Warszawa 2013.

Lizardo O., *Defining and Theorizing Terrorism: A Global Actor-Centered Approach*, Journal of World-Systems Research 2008, Vol. XIV, No. 2.

Łaski P., *Uwagi na temat siły i jej stosowania w prawie międzynarodowym*, Acta Iuris Stetinensis 2015, nr 12.

Magill J., Hamilton D., Lützenkirchen K., Tufan M., Tamborini G., Wagner W., Berthou V., Zweidorf A., *Consequences of a Radiological Dispersal Event with Nuclear and Radioactive Sources*, Science and Global Security 2007, Vol. 15, Iss. 2.

Macovei M., *Freedom of Expression. A Guide to the Implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights*, Council of Europe, Strasbourg 2004.

Maggiore P., *Viewer Discretion is Advised: Disconnects between the Marketplace of Ideas and Social Media Used to Communicate Information during Emergencies and Public Health Crises*, Michigan Telecommunications and Technology Law Review 2012, Vol. 18, Iss. 2.

Michalus J. L., *Definicja terroryzmu międzynarodowego*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 1993, z. 4.

Potyrała A., *Współczesne uchodźstwo. Próby rozwiązania międzynarodowego problemu*, Poznań 2005.

Potyrała A., *Organizacja Narodów Zjednoczonych wobec problemu uchodźstwa. Geneza, istota i praktyka aktywności*, Warszawa 2015.

Redelbach A., *Wolność słowa w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 2000, z. 3.

Schmid A., *Terrorism - The Definitional Problem*, Case Western Reserve Journal of International Law 2004, Vol. 36, Iss. 2.

Sobczak J., *Prawo do wizerunku, prywatności i godności wobec wolności słowa*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K: Politologia 2008, Vol. XV, No. 1.

Urbańczyk M., *Liberalna doktryna wolności słowa a swoboda wypowiedzi historycznej*, Poznań 2009.

Urbańczyk M., *Od godności dobrze urodzonych po egalitarne szlachectwo dla wszystkich. Szkice ze studiów nad ideą godności człowieka*, Czasopismo Prawno-Historyczne 2014, t. LXVI, z. 2.

Volokh E., *In Defense of the Marketplace of Ideas/ Search for Truth as a Theory of Free Speech Protection*, Virginia Law Review 2011, Vol. 97, No. 3.

Wacławczyk W., *Swoboda wypowiedzi jako prawo człowieka*, [w:], *Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy*, red. L. Koba, W. Wacławczyk, Warszawa 2009.

Wasilewski J., *Zarys definicyjny cyberprzestrzeni*, Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego 2013, nr 9 (5).

Weimann G., *Cyberterrorism: The Sum of All Fears?*, Studies in Conflict & Terrorism 2005, Vol. 28, Iss. 2.

Wojciechowski S., *Terroryzm. Analiza pojęcia*, Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego 2009, nr 1.

Wojciechowski S., *Współczesne zagrożenie terroryzmem w Unii Europejskiej*, Biuletyn Instytutu Zachodniego 2016, nr 262.

TERRORISM AND FREEDOM OF SPEECH – CONSIDERATIONS IN THE LIGHT OF THE INTERNATIONAL LAW

Freedom of speech constitutes a legal and axiological basis for the democratic society and plays a significant part in the expression, development and creativity of individuals. These days a specific phenomenon is growing in strength whose oppressive nature is targeted at human rights. Terrorism

makes a dynamic, amorphous and hybrid form of crime. Tactics and terrorist equipment is being constantly modernised for the use of insidious and mischievous violence. Terrorist attacks are more and more often conducted in cyberspace. The public sphere constitutes space for exchanging information, concepts and beliefs which may be helpful in both revealing and counteracting pathological social phenomena. This article presents selected international law regulations for the effective prevention of terrorism.

Keywords: terrorism, anti-terrorism, freedom of speech, international law, human rights